

УДК 94(477)

Гарагонич В.В., доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин, Східноєвропейський слов'янський університет (Україна, Ужгород), ivan.garagonych@gmail.com

Співробітництво молоді західних прикордонних областей України і країн Східної Європи (друга половина 50-х – початок 90-х років ХХ ст.): деякі висновки та пропозиції

На основі аналізу співпраці молоді західного прикордоння України і країн Східної Європи впродовж чотирьох десятиліть минулого століття робляться окремі висновки концептуального характеру та пропозиції щодо вдосконалення цього перспективного різновиду міжнародної взаємодії. Думки, висловлені на зорі незалежності України, зберігають свою актуальність понині.

Ключові слова: співробітництво молоді, прикордонні області, державний суверенітет, добросусідські відносини.

Garagonych V.V., Doctor of History, Professor of International Relations of the Eastern Slavic University (Ukraine, Uzhgorod), ivan.garagonych@gmail.com

Cooperation young western border regions of Ukraine and Eastern Europe (the second floor 50th – early 90th XX century): Some conclusions and suggestions

Based on the analysis of co young western border of Ukraine and Eastern Europe during the four decades of the last century made some conceptual conclusions and suggestions for improving this promising kind of international cooperation. The views expressed in the early independence of Ukraine, are still valid today. Given the value of youth CBC consider necessary in Ukrainian statehood keep everything positive that can serve the new Ukraine, become the foundation for the development of multifaceted cooperation with Polish young republic, Czech, Hungarian and Romanian peers. You must create the conditions for a systematic and consistent exchange of groups of young people to deepen mutual understanding, developing modern political thinking, overcome in the minds of young men and women stereotypes. In-depth conversion, which takes place in social and political life in Ukraine and Eastern Europe continue to impact on the state border of youth interaction, bring in some adjustments, determine trends, tendencies and forms are capable of existence, and hence zasluhovuyatymut for further research.

Keywords: youth cooperation, border area, state sovereignty and good neighborly relations.

Гарагонич В.В., доктор исторических наук, профессор кафедры международных отношений, Восточнославянский славянский университет (Украина, Ужгород), ivan.garagonych@gmail.com

Сотрудничество молодежи западных приграничных областей Украины и стран Восточной Европы (вторая половина 50-х – начало 90-х годов ХХ в.): некоторые выводы и предложения

На основе анализа сотрудничества молодежи западного приграничья Украины и стран Восточной Европы в течение четырех десятилетий прошлого века предпринимаются отдельные выводы концептуального характера и предложения по совершенствованию этого перспективного вида международного взаимодействия. Мнения, высказанные на заре независимости Украины, сохраняют свою актуальность поныне.

Ключевые слова: сотрудничество молодежи, приграничные области, государственный суверенитет, добрососедские отношения.

Викладений у одноймоментній науковій роботі [1] фактичний матеріал свідчить, що співробітництво молоді західних прикордонних областей України з країнами Східної Європи у другій половині 50-х – на початку 90-х років минулого століття стало помітним явищем не лише у міжнародному молодіжному, а й у міждержавному спілкуванні. В умовах розбудови суверенної Української держави, здобуття нею міжнародного визнання і встановлення принципу нових рівноправних взаємин з державами світу і, найперше, з безпосередніми сусідами у Європі, набутий молоддю прикордоння досвід різнопланових стосунків зі своїми партнерами має неочікуване значення.

У сучасних умовах зростання екологічних та інших глобальних загроз людству надзвичайно важливим є розкриття історичного досвіду збереження дружніх взаємовідносин між народами, що сприятиме їх творчому спілкуванню і взаємозбагаченню. Для України, яка зараз активно й послідовно йде до утвердження свого державного суверенітету, зміцнення і розширення творчих і взаємовигідних зв'язків з іншими народами і країнами світу, а також висвітлення такого історичного досвіду набуває особливого значення.

Взаємодія незалежної України з навколишнім світом все більше стає фактором повсякденного життя держави і її громадян. Від того, які у нас відносини з близькими

і далекими сусідами по планеті, залежить наше сьогодення і майбутнє, виживання людства, благополуччя народів і окремих громадян.

Прикордонне молодіжне співробітництво, як невід'ємна складова частина міжнародних відносин у цілому, є носієм тих тенденцій і явищ, що існують у міждержавній взаємодії в цілому.

Спираючись на фундаментальні пріоритети, поєднання національних інтересів сусідніх держав і загальнолюдських цінностей, слід провести ґрунтовний, часом докорінний, перегляд успадкованих від минулого хибних установок у баченні світових процесів і стереотипів власних дій, які розходяться з реаліями життя, ведуть у тупикові ситуації, створюють перепони добросусідському співробітництву.

Безпрецедентні за своїми масштабами і швидкості переми в країнах Східної Європи і колишньому Радянському Союзу на рубежі 90-х років минулого століття вимагають об'єктивного, науково вивреного аналізу і осмислення як у цілому, так і по окремих складових частинах. У сучасних умовах все більше набирає силу тенденція до взаємопроникнення господарських механізмів, до інтеграції в регіональному і глобальному масштабах.

Сучасні міжнародні взаємини неможливі без нового політичного мислення, в основу якого покладені принципи єдності і взаємозалежності світу, верховенства загальнолюдських інтересів, свободи вибору, деідеологізації міждержавних відносин, демілітаризації, демократизації і гуманізації міжнародних контактів.

Незалежна Україна будує свої стосунки з найближчими східноєвропейськими сусідами на основі творчої реалізації тих можливостей, які відкривають їй загальноєвропейські демократичні норми міждержавних відносин [2, с.4].

Українська держава прагне наповнити реальним змістом ті положення, які в умовах тоталітарного Союзу майже не виходили за рамки офіційних формулювань: повна рівноправність, поважання самостійності кожної країни у розв'язанні національних проблем і в той же час різнобічне співробітництво, солідарність.

Міжнародне визнання демократичної України базується і на тих позитивних досягненнях, що були здобуті в рамках колишнього Союзу. Активною учасницею міжнародного спілкування на всіх рівнях у попередні десятиліття була українська молодь. Тому встановлення у другій половині 50-х років взаємодії між юнаками і дівчатами західних прикордонних областей республіки і сусідніх країн Східної Європи стало важливим чинником у європейських відносинах. Воно наочно продемонструвало, що навіть в умовах компартійно-тоталітарної дійсності потяг людей до нормальних добросусідських стосунків живе і посилюється.

Як свідчать факти, до кінця 50-х років прикордонні зв'язки були налагоджені між різними категоріями населення західних областей України і суміжними з ними територіальними одиницями Польщі, Угорщини, Чехословаччини і Румунії. В умовах суворо централізованої, командно-адміністративної системи певне значення для розвитку прикордонного молодіжного співробітництва мали директивні документи, що приймалися вищестоящими партійними, державними і комсомольськими органами. Комітетам комсомолу на місцях відводилася роль слухняного виконавця.

У 60-х роках йде процес формування основних напрямів і форм прикордонних молодіжних стосунків, які з незначними трансформаціями зберігалися аж до кінця 80-х років. Це, зокрема, економічне, науково-технічне та культурне співробітництво. Без врахування наявних тенденцій у молодіжному середовищі, які вже досить чітко проявлялися тоді, в теорії насаджувалася концептуальна схема непорушної дружби, яка не завжди знаходила практичне підкріплення. Настирлива пропаганда подібних ідей у країнах колишньої соціалістичної співдружності часом мала зворотний ефект. На підтвердження ідеологічних догм розроблялися різні комплексні програми та заходи, що мали на меті сприяти поглибленню інтеграційних проце-

сів як в економічній, так і в невиробничих сферах сусідніх країн. Проте вони не витримали головного екзамєну – випробування часом. Але навіть виконання нав'язаних центрм рішень мало принаймні один позитивний наслідок: молоді люди сусідніх європейських країн мали змогу зустрічатися, спілкуватися, зав'язувати особисті знайомства і дружбу, глибше пізнавати один одного, переймати життєвий і виробничий досвід, духовно взаємозбагачуватись, а, отже, закладати фундамент для добросусідських відносин. Існування в колишньому СРСР роздвоєної системи цінностей, розриву між теорією і практикою, словом і ділом принесли значну шкоду і молодіжній взаємодії, що базувалася на прикордонній основі. Крім того, з боку вищих ешелонів влади протягом тривалого часу спостерігалася явна недооцінка процесів, які розвивалися на прикордонних територіях суміжних держав. Це призводило до формалізму, паперотворчості, виникненню у значної частини молоді соціальної апатії, пасивності, інертності.

Причини і характер негативних проявів у прикордонному молодіжному співробітництві мають досить складну природу, яка ще недостатньо вивчена.

Взагалі слід відзначити, що в науковій літературі 70–80-х років з прикордонної проблематики переважав історико-описовий підхід з більш чи менш чітко вираженими елементами аналізу, рідше – прогнозу [3, с. 63–64]. Однак нинішній складний час і формування нової системи взаємовідносин у Європі вимагає принципово інших підходів до дослідження цих явищ. Саме тому вбачаємо перспективність аналітико-прогностичного методу вивчення прикордонної проблематики. Це, на нашу думку, дозволить уникнути кризових ситуацій, які свого часу підвели до необхідності здійснення перебудовних процесів. Проте навіть в умовах перебудови, ідеї якої підтримав весь світ, не вдалося досягти кардинальних зрушень у багатьох сферах. Незважаючи на правильність проголошених лозунгів, їх реалізація всіляко гальмувалася консервативними командно-бюрократичними силами. Таке ж становище характерне і для молодіжного середовища, в тому числі і в плані міжнародної взаємодії.

Принципово важливим моментом лінії колишнього СРСР у другій половині 80-х років по відношенню європейських соцкраїн стало поважання свободи вибору, невтручання у внутрішні справи. Радянський Союз залишився вірним своїм новим принципам. Це наочно підтвердилося у ході східноєвропейських революцій 1989 року, коли вибір народів Польщі, Угорщини, Чехо-Словаччини та Румунії не відмінявся силою і не було ніякого тиску.

Послідовне здійснення цього курсу дозволило позбутися і в міжнародній молодіжній взаємодії від багатьох на шарувань, характерних для періоду застою, перейти від декларативності до конкретності у молодіжних взаєминах, від парадності до діловитості.

Молодь, як соціальна категорія, становить собою реальну силу. Наприклад, у Польщі на початку другої половини 80-х років молоді люди, яким ще не виповнилося тридцять років, становили практично більше половини всього населення [4]. На Україні молодь складала п'яту частину всього населення, тобто більше 10-ти мільйонів чоловік. Звідси видно, що собою являють молоді люди не лише у розв'язанні внутрішніх проблем, а й у зовнішніх зносинах. Саме тому найбільш гостро залишається проблема пошуку перспективної моделі молодіжного руху в Україні та в країнах Східної Європи, нових форм співробітництва, спільних дій молодіжних організацій сусідніх країн у міжнародному молодіжному русі.

Процеси, що відбувалися після революцій 1989 року у східноєвропейських країнах, згодом, до певної міри, були характерні і для молодіжної ситуації в Україні. Тут також припинила існування ЛКСМ України – організація комуністичної орієнтації. У дусі плюралізму в республіці в цілому та на місцях виникають різноманітні молодіжні об'єднання, для яких є цікавим досвід аналогічних організацій у країнах Східної Європи. Це створює ще один стимул для налагоджування взаємодії між молоддю західних

прикордонних областей України і їх ровесниками в сусідніх країнах.

Безповоротно відійшла в минуле стара система міжнародних соціалістичних зв'язків, що характеризувалася, з одного боку, моноцентристською структурою суспільства, домінуюче становище в якій займав Радянський Союз, а з другого, екстенсивним економічним механізмом міжнародного продуктообміну радянських енергоносіїв і сировини на окремі товари інших соціалістичних країн. Така модель міжнародної взаємодії безнадійно застаріла і переборюється самим ходом суспільного розвитку. Стали архаїзмами самі поняття «соціалістична співдружність», «соціалістичний інтернаціоналізм», «братні спілки молоді» тощо. Натомість йде процес формування ринкових структур в Україні і в сусідніх європейських державах, партнерських взаємин між молодіжними об'єднаннями за різними ознаками.

Очевидно, країни Східної Європи повинні пройти певний шлях відносно самостійного розвитку на оновленій основі перш ніж вони зможуть інтегруватися в європейську конфедерацію, задуми створення якої виношувалися на рубежі 90-х. На можливість такої перспективи вказували і сучасні тенденції розвитку системи інтеграційних зв'язків колишньої соціалістичної співдружності в Європі. Ось деякі з них:

а) перехід на ринкові відносини між європейськими країнами – колишніми членами РЕВ, включаючи взаєморозрахунки у КВВ на основі світових цін;

б) посилення інтеграційних економічних зв'язків з ЄС і взагалі з світовим ринком з боку окремих країн Східної Європи;

в) формування нового механізму вироблення спільних рішень між країнами, що мають спільний геополітичний інтерес у міжнародних справах.

Взаємозв'язаний комплекс вказаних об'єктивних тенденцій, доповнений радикальними перетвореннями національних суспільних структур, обов'язково приведе на певному етапі до формування нової системи міжнародних зв'язків у східноєвропейському регіоні.

В сучасних умовах активно триває процес міжнародного визнання України. І в тому факті, що серед більше 110 держав світу, які визнали Україну станом на кінець березня 1992 року [5], у числі перших були її східноєвропейські сусіди, ми вбачаємо і чималу заслугу прикордонного молодіжного співробітництва, яке служить однією із зв'язуючих ланок між нашими країнами.

Глибоко символічним є відкриття 26 березня 1992 р. першого посольства України в столиці сусідньої Угорщини – Будапешті. Адже, як свідчать наведені у нашому дослідженні матеріали [1], цьому передували багаті традиції співпраці двох народів протягом кількох десятиліть, у тому числі на прикордонному молодіжному рівні. Цим самим Україна перейшла від намірів до безпосереднього здійснення відносин з іншими державами, укладення з ними договорів, обміну дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами.

Враховуючи цінність молодіжного прикордонного співробітництва, вважаємо за необхідне в умовах української державності зберегти все те позитивне, що може прислужитися новій Україні, стати фундаментом для розвитку багатопланової взаємодії молоді республіки з польськими, чехословацькими, угорськими та румунськими ровесниками.

У цьому плані вважаємо за необхідне висловити деякі рекомендації і побажання.

Перш за все слід прискорити розробку концепції молодіжної політики України як на державному, так і на регіональних рівнях. Окремим розділом виділити в ній питання міжнародного молодіжного співробітництва в цілому і, зокрема, на прикордонній основі.

Міністерству у справах молоді і спорту, його обласним підрозділам передбачити у своїй структурі ланки, які б практично займалися координацією закордонних молодіжних обмінів.

Варто прискорити розробку та прийняття державно-правових актів з проблем міжнародного співробітництва, звернувши особливу увагу на взаємини молоді. Місцевим органам влади необхідно виявляти максимум сприяння прикордонним зв'язкам молоді, маючи, перед усім, на меті фінансову сторону справи.

Позитивно сприймаючи українсько-угорську домовленість про можливість безвізових поїздок у сусідні країни, провести аналогічну роботу з польською, чехо-словацькою та румунською сторонами, йти далі по шляху лібералізації прикордонних обмінів.

Враховуючи виключну важливість дослідження проблем міжнародного прикордонного співробітництва, їх наукове і практичне значення, доцільно продовжувати цю роботу. Щоб надати їй комплексного характеру, можна було б створювати дослідницькі колективи з участю вчених України, Угорщини, Польщі, Румунії.

При існуючих і створюваних молодіжних організаціях передбачити формування відділів чи секторів, які б займалися і питаннями міжнародної молодіжної взаємодії.

У навчальних закладах різного профілю вважати за доцільне розробку нових спецкурсів, а також факультативних занять з даної проблематики.

Слід продовжити роботу по створенню наукових розробок досвіду і географії міжнародних молодіжних контактів України з сусідніми європейськими державами. Варто також ретельно вивчити історію і сучасний стан діяльності багатопрофільних різнорівневих економічних, науково-технічних, екологічних, культурологічних контактів молодіжних структур України із зарубіжними партнерами різної світоглядної орієнтації.

Є реальна потреба у використанні багатоманітних можливостей різних молодіжних організацій, у тому числі в рамках КМО України, для зміцнення наявних і налагодження нових контактів із зарубіжними ровесниками, включаючи миротворчі об'єднання юнаків і дівчат різного профілю.

У центрі уваги зарубіжних зв'язків і контактів у першу чергу повинні перебувати проблеми узагальнення і адаптації до умов України різноманітного досвіду зарубіжних організацій і спілок молоді.

Необхідно створити умови для систематичного і послідовного обміну групами молоді з метою поглиблення взаєморозуміння, вироблення сучасного політичного мислення, переборення у свідомості юнаків та дівчат існуючих стереотипів. Глибинні перетворення, що тривають у суспільно-політичному житті України і країн Східної Європи, і надалі впливатимуть на стан прикордонної молодіжної взаємодії, вноситимуть певні корективи, визначатимуть напрями, тенденції і форми, здатні на існування [6], а значить заслуговуватимуть на подальші наукові дослідження.

Реалізація висловлених рекомендацій у поєднанні з критичним використанням набутого за десятиліття співпраці досвіду, чутливе реагування на зміни в соціально-економічному житті відкриває нові можливості для ще більш ефективного співробітництва молоді західних прикордонних областей України і країн Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Гарагонич В.В. Співробітництво молоді західних прикордонних областей України і країн Східної Європи: історія, проблеми, тенденції (друга пол. 50-х – поч. 90-х років): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Гарагонич Василь Васильович. – Ужгород, 1992. – 215 с.
2. Зленко А. Нові реалії зовнішньої політики / А.Зленко // Політика і час. – 1992. – №1. – С.3–8.
3. Проблемы формирования нового механизма приграничных отношений СССР со странами Восточной Европы /вопросы методологии// Проблемы развития приграничных экономических отношений СССР с европейскими странами – членами СЭВ. Научный доклад. – К., 1990. – Вып.3. – 77 с.
4. Квашневский Александр. Что может молодежь? / Александр Квашневский // Комсомольская правда. – 1986. – 9 декабря.
5. Новини Закарпаття. – 1992. – 28 березня.

6. Гарагонич В.В. Транскордонне співробітництво України: мости через кордони / В.В. Гарагонич. – Ужгород: Карпати, 2011. – 432 с.

References

1. Garagonych V.V. Spivrobotnyctvo molodi zahidnyh prykordonnnyh oblastej Ukrai'ny i kraï'n Shidnoi' Jevropy: istorija, problemy, tendencii' (druga pol. 50-h – poch. 90-h rokov): dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Garagonych Vasyľ Vasyľovyč. – Uzhgorod, 1992. – 215 s.
2. Zlenko A. Novi realii' zovnishn'oi' polityky / A.Zlenko // Polityka i chas. – 1992. – №1. – S.3–8.
3. Problemy formirovaniya novogo mehanizma prigranichnyh otnoshenij SSSR so stranami Vostochnoj Evropy /voprosy metodologii// Problemy razvitiya prigranichnyh jekonomichekikh otnoshenij SSSR s evropejskimi stranami – chlenami SJeV. Nauchnyj doklad. – K., 1990. – Vyp.3. – 77 s.
4. Kvashnevskij Aleksandr. Chto mozhet molodezh'? / Aleksandr Kvashnevskij // Komsomol'skaja pravda. – 1986. – 9 dekabrya.
5. Novyny Zakarpattja. – 1992. – 28 bereznja.
6. Garagonych V.V. Transkordonne spivrobotnyctvo Ukrai'ny: mosty cherez kordony / V.V. Garagonych. – Uzhgorod: Karpaty, 2011. – 432 s.

* * *

УДК 930.1(477):338.47:»1950/1980»

Чумак А.І., здобувач кафедри архівознавства, новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького (Україна, Черкаси), ototak@yandex.ru

Вплив науково-технічної революції на висвітлення проблем сільськогосподарського виробництва в радянському суспільствознавстві 1950–1980-х років

Було поставлено мету з'ясувати, як дискусія між радянськими і західними науковцями про сутність науково-технічної революції (НТР) вплинула на висвітлення питань сільськогосподарського виробництва та загальну історіографічну ситуацію 1950-х – 1980-х рр. в СРСР. Серед методів головно був використаний метод контент-аналізу, котрий дозволив зосередитися на тих частинах дискусії, в яких більш предметно йдеться про розвиток сільського господарства. Радянські вчені в обговоренні НТР виділяли декілька «технологічних» західних концепцій, які викривляли, на їхній погляд, її значення для сільського господарства у «соціалістичних країнах» і неправильно розуміли її наслідки для «капіталістичних країн». Однак, самі науковці СРСР економічну дискусію підміняли політико-ідеологічною.

Ключові слова: науково-технічна революція, сільське господарство, технології, кадри, наукова дискусія, радянське суспільствознавство, «буржуазні» теорії, історіографічна ситуація.

Chumak A.I., the aspirant of the department of archival science, contemporary history and special historical disciplines at Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy (Ukraine, Cherkassy), ototak@yandex.ru

The influence of the scientific and technical revolution on covering the problems of agricultural manufacturing in the Soviet social science in 1950 – 1980 years

The aim of the article is to find out what influence the discussion between Soviet and Western scientists about the essence of the scientific and technical revolution (STR) had on covering the problems of agricultural manufacturing and the general historiographical situation in 1950–1980 years in USSR. Among the methods used in the article the main one is the method of content analysis, which helped to concentrate on the discussion parts where the subject is connected with the development of agriculture. In the discussion of STR the Soviet scientists used to single out several «technological» Western conceptions. On their opinion those conceptions distorted the STR meaning for the agriculture in the «socialistic countries». The scientists also used to misunderstand the STR consequences for the «capitalistic countries». What they attributed to «revisionists» is misunderstanding of benefits of the collective households as compared to cooperatives and farms in the conditions of technological progress. The supporters of «national capitalism» and «the second industrial revolution» («automation») theories were told about inability of hired workers to improve their qualification and receive profit from the production activity of enterprises. In USSR there was a convincing thought that this is possible only in the conditions of dictatorship of the proletariat and politics of the party which represents it. Thus the economic discussion was substituted by the political and ideological one. Soviet social scientists suggested the ideological rhetoric of the Communist Party instead of the «bourgeois» theory of the «family farms».